

मराठी साहित्याच्या अध्यापनाची आवश्यकता

प्रा.डॉ. सुनील म. पवार,
ज. ए. इ. चे महिला महाविद्यालय,
स. वा. जोशी विद्यासंकुल,
डोंबिवली (पूर्व) – 421201.

साहित्य म्हणजे काय?

कथा, कादंबरी, नाटक, कविता, चरीत्र, आत्मचरित्रे, लघुनिबंध, ललितगद्य इ. सृजनात्मक साहित्यप्रकार म्हणजे साहित्य होय. साहित्य म्हणजे समाजाचा सर्जनशील इतिहास, साहित्यात समाजाचे प्रतिबिंब पडलेले असते, म्हणून साहित्याला समाजाचा आरसा म्हटले गेले आहे.

अध्यापन म्हणजे काय?

अध्यापन म्हणजे अध्यापनाची प्रक्रीया गतीमान करणे होय. अध्ययनाकरीता प्रेरणा देणे व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करणे. (Teaching is noting but to guide, to promote and to facilitate learning process) अध्यापन म्हणजे विषयाची केवळ माहिती देणे नसून विद्यार्थ्यांना स्वयंअध्ययनासाठी उद्युक्त / प्रवृत्त करणे होय.

अध्यापनाची उद्दिष्टे?

साधारणतः वर्ग अध्यापनाची पाच उद्दिष्टे असतात. 1) ज्ञान (माहिती देणे) – म्हणजे अध्यापन झाले का? 2) आकलन, 3) उपयोजन, 4) रसग्रहणता, 5) कौशल्य.

तीन प्रश्न शिक्षकांनी स्वतःला विचारावेत, का शिकवायचे? काय शिकवायचे? कसे शिकवायचे?

शिक्षकाने वर्गात जातांना दोन प्रश्न विचारावेत 1) मी वर्गात गेल्यानंतरचे विद्यार्थ्यांचे वर्तन 2) 45 मिनिटे शिकविल्यानंतर विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात झालेले बदल.

साहित्य व इतर विषयांचा परस्पर संबंध/समवाय–

साहित्य म्हणजे चांगल्या मूल्यांची जोपासना करणे होय. जेव्हा ही मूल्ये व्यक्तीकडे मोठ्या प्रमाणात येतात, तेव्हा साहित्यामध्ये सर्व मूल्ये जोपासण्याची ताकद आहे. जेव्हा साहित्य आणि इतर विषयांचा परस्परसंबंध पहातो तेव्हा इतर विषयातून ही मूल्ये जोपासली जातीलच असे नाही. साहित्याचे उदाहरण देतांना ते उदाहरण विषयाशी संबंध असतात. उदा. त्सुनामी.

साहित्य आणि विद्यार्थी—

साहित्य आणि विद्यार्थी यांचे नाते – साहित्याने विद्यार्थी घडतो. विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तीमत्वात सकारात्मक बदल होतो. विद्यार्थी भाषिकदृष्ट्या अभिरुचीसंपन्न होतो. त्याची भाषिक आकलनक्षमता वाढून तो सौंदर्यपूर्ण भाषिक प्रयोग करू लागतो. विद्यार्थ्यांत वाचनक्षमता, लेखनक्षमतेचा अंतर्भाव होतो, पुढे जाऊन तो लेखक देखील होऊ शकतो.

साहित्याच्या अध्यापनाचे इतर ज्ञानशाखांपेक्षा वेगळेपण—

1. संस्कृती जोपासणे – संक्रमण, 2. सर्जनशिलता निर्माण करणे, 3. सौंदर्याचा आस्वाद घेणे. 4. प्रतिभा शक्तीचा विकास करणे. 6. समाजाकडे पहाण्याचा सकारात्मक दृष्टीकोन विकसित होतो, 7. विद्यार्थ्यांचा भावनीक विकास होतो. 8. अभिनय कौशल्य विकसित होते. 9. चिकित्सक दृष्टी येते/वृत्तीचा विकास होतो. 9. समीक्षणात्मक दृष्टीचा विकास होतो.

साहित्य अध्यापनाची आवश्यकता का आहे?

- भाषिक कौशल्य आत्मसात करण्याचे साधन म्हणूनच साहित्याकडे पाहू नये तर साहित्याकडे साहित्य म्हणून पहायला लावणे महत्वाचे.
- साहित्याचे विद्यार्थ्यांने अभिरुचीपूर्ण वाचन करायला शिकविणे व त्याचे व्यक्तिमत्व समृद्ध करणे.
- साहित्याची व्याख्या करणे जटील स्वरूपाचे आहे. तात्विक पातळीवर विचार केल्यास साहित्य संकल्पना गुंतागुंतीची ठरू शकते. याची मला अर्थातच कल्पना आहे, त्यामुळे मी साहित्याच्या तात्विक व्युहात न शिरता, पण त्याच्या अस्तित्वाचे भान राखत थोडा व्यावहारिक दृष्टीकोन येथे अंगिकारला आहे. अभ्यासकाचा किंवा वाचकाचा जिच्याशी शाश्वत संबंध येतो ती गोष्ट म्हणजे साहित्य/कृती होय. कोणत्याही संहितेला/विषयाला आपण साहित्य म्हणत नाही. इतिहासाचे किंवा भूगोलाचे विषय म्हणजे साहित्य नव्हे, इतिहासात केवळ ऐतिहासिक घटना, पात्र, प्रसंग, नवीन भाषाशैली यांची माहिती निवेदनाच्या स्वरूपात आपणांस मिळते, तर भूगोलात हवामान, पाणी, खडके—स्तर, पृथ्वीची आंतरीक रचनेची शास्त्रीय माहिती मिळते. म्हणजेच याविषयांमध्ये सर्जनशिलतेचा आविष्कार झालेला नसतो.